

УДК 378.1:167

<https://doi.org/10.32820/2074-8922-2020-69-15-23>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНИХ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

© Харківська А. А.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Інформація про автора

Харківська Алла Анатоліївна: ORCID: 0000-0003-4782-1079; kharkivska_hgra@ukr.net; доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради; провулок Руставелі, 7, м. Харків, 61001, Україна.

У статті розкрито суть методології педагогічної науки та передумови дослідження методологічних підходів формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів. Обґрунтовано методологічні підходи до проблеми формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів: цивілізаційно-антропологічний, культурологічний, системний, синергетичний, аксіологічний, середовищний, діяльнісний, рефлексивний. Надано характеристику кожного методологічного підходу відповідно до проблеми дослідження. Автором зазначено, що цивілізаційно-антропологічний підхід до проблеми формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів забезпечує розгляд їх учасників як біосоціальних, культурних, духовних істот, які є магістральним орієнтиром педагогічного процесу, що трансформуються, спираючись на базу знань про культуру народу, традиції, національні надбання, історичний онтогенез цінностей, переконань, поглядів суспільства. Визначено, що культурологічний підхід до проблеми формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів сприяє формуванню культуровідповідного світосприйняття. Установлено, що системний підхід забезпечує єдність усіх учасників освітнього процесу педагогічних закладів вищої освіти щодо формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів. Розкрито значимість синергетичного підходу: розширення уявлень про реальність педагогічної системи. Зазначено, що відповідно до аксіологічного підходу процес формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів є діалектичною інтегрованою єдністю духовних, моральних, етичних, гуманних, культурологічних, соціальних, інтелектуальних, емоційних, педагогічних цінностей. Установлено, що середовище педагогічного закладу вищої освіти має стати площиною для обміну культурними смислами між учасниками гармонійних міжособистісних відносин. Визначено, що рефлексивний підхід уможливує виявлення й усвідомлення майбутніми учителями наявних причин дисбалансу у реальних міжособистісних відносинах та розробку індивідуальної стратегії щодо відновлення гармонії у відносин із іншими. Наголошено, що для цілісності дослідження проблеми формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів слід використовувати означені методологічні підходи у симбіозі.

Ключові слова: методологія, методологічний підхід, гармонійні міжособистісні відносини, майбутні учителі.

Харьковская А. А. «Методологические подходы к формированию гармоничных межличностных отношений будущих учителей»

В статье раскрыта суть методологии педагогической науки и предпосылки исследования методологических подходов формирования гармоничных межличностных отношений будущих учителей. Обоснованно методологические подходы к проблеме формирования гармоничных межличностных отношений будущих учителей: цивилизационно-антропологический, культурологический, системный, синергетический, аксиологический, средовой, деятельностный, рефлексивный. Охарактеризовано каждый методологический подход соответственно к проблеме исследования. Автором отмечено, что цивилизационно-антропологический подход к проблеме формирования гармоничных межличностных отношений будущих учителей обеспечивает рассмотрение их участников как биосоциальных, культурных, духовных созданий, которые являются магистральным ориентиром педагогического процесса, трансформируются, опираясь на базу знаний

о культуре народа, традиции, национальные достояния, исторический онтогенез ценностей, убеждений, взглядов общества. Определено, что культурологический подход к проблеме формирования гармоничных межличностных отношений будущих учителей способствует формированию культуросоответствующего мировосприятия. Установлено, что системный подход обеспечивает единство всех участников образовательного процесса педагогических заведений высшего образования по формированию гармоничных межличностных отношений будущих учителей. Раскрыто значимость синергетического подхода: расширение представлений о реальности педагогической системы. Отмечено, что в соответствии с аксиологическим подходом процесс формирования гармоничных межличностных отношений будущих учителей является диалектическим интегрированным единством духовных, нравственных, этических, гуманных, культурологических, социальных, интеллектуальных, эмоциональных, педагогических ценностей. Установлено, что среда педагогического учреждения высшего образования должна стать плоскостью для обмена культурными смыслами между участниками гармоничных межличностных отношений. Определено, что рефлексивный подход делает возможным выявление и осознание будущими учителями имеющихся причин дисбаланса в реальных межличностных отношениях и разработку индивидуальной стратегии по восстановлению гармонии в отношения с другими. Отмечено, что для целостности исследования проблемы формирования гармоничных межличностных отношений будущих учителей следует использовать указанные методологические подходы в симбиозе.

Ключевые слова: методология, методологический подход, гармоничные межличностные отношения, будущие учителя.

A. Kharkivska "Methodological approaches to the formation of harmonious interpersonal relationships of future teachers"

The article reveals the essence of the methodology of pedagogical science and the prerequisites for the study of methodological approaches to the formation of harmonious interpersonal relationships of future teachers. Methodological approaches to the problem of formation of harmonious interpersonal relations of future teachers are substantiated, which includes civilization-anthropological, culturological, system, synergetic, axiological, environmental, activity, and reflexive approaches. The characteristic of each methodological approach according to the research problem is given. The author notes that the civilization-anthropological approach to the problem of forming harmonious interpersonal relations of future teachers provides consideration of their participants as biosocial, cultural, spiritual beings who are the main landmark of the pedagogical process, able to transform based on knowledge of people's culture, traditions, national heritage, historical ontogenesis of values, beliefs, views of society. It is determined that the culturological approach to the problem of formation of harmonious interpersonal relations of future teachers promotes the formation of a culturally appropriate worldview. It is established that the system approach ensures the unity of all participants in the educational process of higher education institutions in the formation of harmonious interpersonal relationships of future teachers. The significance of the synergetic approach is revealed, which is an expansion of ideas about the reality of the pedagogical system. It is noted that according to the axiological approach the process of formation of harmonious interpersonal relations of future teachers is a dialectical integrated unity of spiritual, moral, ethical, humane, culturological, social, intellectual, emotional, and pedagogical values. It is established that the environment of a pedagogical higher education institution should become a plane for the exchange of cultural meanings between the participants of harmonious interpersonal relations. It is determined that the reflexive approach makes it possible for future teachers to identify and understand the existing causes of imbalance in real interpersonal relationships and to develop an individual strategy to restore harmony in relationships with others. It is emphasized that for the sake of integrity of research on the problem of formation of harmonious interpersonal relations of future teachers it is necessary to use the specified methodological approaches in symbiosis.

Keywords: methodology, methodological approach, harmonious interpersonal relations, future teachers.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Реалії сучасної педагогічної освітньої парадигми висувають якісно нові вимоги до рівня професійної підготовки випускника-

майбутнього учителя. Працівники потребують конкурентоспроможних, компетентних, ініціативних, підприємливих, креативних фахівців, які здатні інтегрувати теоретичні

знання і практичні вміння в цілісну систему, застосовувати їх у постійно змінюваних життєвих ситуаціях; адаптуватися у швидкоплинному полікультурному середовищі; брати на себе відповідальність і приймати обґрунтовані стандартні та нестандартні рішення; генерувати нові ідеї й ефективно реалізовувати їх; вибудовувати індивідуальну траєкторію професійного та особистісного розвитку, постійно поповнювати знання, самовдосконалюватися, самовиховуватися; співпрацювати у команді; встановлювати, підтримувати та розвивати гармонійні міжособистісні відносини задля ефективної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу.

Відповідно до поглядів В. Кременя зазначені трансформації професійної підготовки майбутніх учителів детермінують перехід до нової методології організації освітнього процесу педагогічних закладів вищої освіти, підґрунтя якої є студентоцентризм – орієнтація на індивідуальну особистість майбутнього фахівця, пріоритет загальнолюдських цінностей, забезпечення можливостей для особистісного та професійного саморозвитку, єдність національних і суспільних інтересів, системність тощо [7].

Із цих міркувань слідує, що навчання, виховання та розвиток майбутніх учителів мають вибудовувати на симбіотичному комплексі методологічних підходів до організації освітнього процесу педагогічних закладів вищої освіти. Водночас, складність і багатовекторність професійної підготовки майбутніх учителів, відсутність у науковій літературі єдиної дефініції поняття «методологія», наявність різноманітних методологічних підходів, що зумовлені специфікою конкретного сегменту дослідження, актуалізує необхідність обґрунтування методологічного аспекту формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження засвідчує значний інтерес науковців до вивчення методологічних засад педагогічної науки, професійної підготовки майбутніх фахівців. Так, методологічні засади педагогічної освіти й науки висвітлено у працях Н. Бібік, В. Бондаренка, Г. Васяновича, Н. Гузій,

В. Кременя, Л. Лузіної, Н. Ничкало, С. Пальчевського, Л. Хорунжої, Е. Юдіна та інших. Дослідження методологічних підходів у межах професійної підготовки майбутніх учителів представлено у роботах В. Гриньової, В. Поліщук, Г. Пономарьової, Л. Штефан та інших.

Хоча аналіз представлених досліджень значно збагачує теоретичне та методичне підґрунтя проблеми дослідження, однак, питання обґрунтування методологічних підходів щодо формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів залишається висвітленим неостаточно.

Мета статті – обґрунтувати методологічні підходи до формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення цілісності дослідження будь-якого педагогічного процесу чи явища вимагає її розгляд на рівні методології.

С. Гончаренко стверджує, що методологія педагогічної науки базується на положеннях про структуру, принципи, підходи та функції особливої форми духовного засвоєння теоретичних знань, які відображають педагогічну дійсність; на загальнонаукових положеннях, що відображають логіку і методи педагогічного дослідження; способах використання одержаних теоретичних знань задля вдосконалення практики [3].

Н. Кушнарєнко та В. Шейко визначають такі функції методології: «обґрунтування способів здобуття наукових знань, які відтворюють динамічні процеси та явища; орієнтація на виявлення шляху, на якому досягається мета та завдання; забезпечення всеосяжності знаходження інформації щодо досліджуваного процесу чи явища; створення та надання нової інформації до фонду теорії науки; забезпечення трактування, збагачення, класифікації й систематизації термінів і понять у науці; розробка системи наукової інформації, що базується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання» [15, с. 56].

Отже, формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів, передусім, залежить від правильності визначення методологічних підходів.

Слушною для нас є думку І. Сердюка, який із погляду свого змісту методологічний

підхід трактує як «системне утворення, що являє собою єдність філософського (світоглядного), теоретичного і методологічного знання, причому змістовне наповнення такої єдності буде різнитися залежно від конкретного методологічного підходу» [12, с. 57]. Також він зазначає, що з погляду «функціонального призначення методологічний підхід: а) постулює загальну стратегію дослідження; б) намічає (визначає, обумовлює) його конкретний ракурс; в) постулює відбір досліджуваних фактів та інтерпретацію результатів дослідження» [12, с. 57].

Із огляду на проблему дослідження, вважаємо за доцільне розглядати процес формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів у цивілізаційно-антропологічному, культурологічному, системному, синергетичному, аксіологічному, середовищному, діяльнісному, рефлексивному методологічних вимірах. Водночас, зазначені методологічні підходи перебувають у єдності, що забезпечує сприйняття цілісної наукової картини досліджуваної проблеми.

Дослідження порушеної проблеми кризь призму цивілізаційно-антропологічного підходу зумовлене духовною кризою людства сучасної цивілізації, що спричинена інтенсивним технологічним прогресом, урбанізацією, глобалізацією, руйнуванням історично зрощених національних і загальнолюдських цінностей, традицій і, відповідно, здібніям духовного світу особистості.

Порятунок людства вбачається у створенні нової системи цивілізаційного розвитку суспільства, в основі якої лежить принцип людиноцентризму: звернення до психічної, духовної природи суб'єкта, його внутрішнього світу, що сприятиме нівелюванню аморальних процесів і явищ у суспільстві та формуванню гармонійної, високоморальної, високоосвіченої, творчої особистості, яка діє відповідно до законів Істини, Добра і Краси. Зазначені положення вказують на доцільність звернення до розгляду цивілізаційно-антропологічного підходу в аспекті означеної проблеми.

Інтегрований розгляд цивілізаційного й антропологічного підходів зумовлений їх кореляційним зв'язком: людина – міра цивілізаційного підходу. За умов інтегрованого підходу стає можливим дослідження педагогічних процесів чи явищ кризь історико-педагогічну призму, де людина займає

центральне місце, адже вона наслідують культуру від попередніх поколінь, самозмінюється з плином часу та вносить зміни у культуру, як особистісну, так і цивілізаційну в цілому.

Цивілізаційно-антропологічний підхід до проблеми формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів забезпечує розгляд їх учасників як біосоціальних, культурних, духовних істот, які є магістральним орієнтиром педагогічного процесу, що трансформуються, спираючись на базу знань про культуру народу, традиції, національні надбання, історичний онтогенез цінностей, переконань, поглядів суспільства. Відтак, центральним ядром едукативних впливів на молодих людей є закладені природою структури особистості, розвиток яких, здійснюється у часовому проміжку відповідно до можливостей, засобів та вимог сучасного світу в умовах побудови єдиної загальнопланетарної цивілізації, що вивисується на загальнолюдських якостях.

Культурологічний підхід тісно переплітається з цивілізаційно-антропологічним підходом і забезпечує розгляд освітнього процесу (виховання як її невід'ємної частини) кризь призму культури, яка є духовним підґрунтям суспільства, його внутрішнім глибоким і потаємним смыслом; міцною платформою, на якій оснований розвиток як життя кожної окремої людини, так і нації в цілому.

І. Бех розуміє культурологічний підхід як «цілеспрямований, побудований на наукових засадах процес прилучення особистості до культури, в ході якого здійснюється передача багатовікового людського досвіду (теоретичного, ціннісного, практичного) від покоління до покоління і розвиток його відповідно до сучасних реалій» [1, с. 48].

На думку О. Олійник, культурологічний підхід – це «сукупність теоретико-методологічних положень і організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на створення умов для засвоєння та трансляції педагогічних цінностей і технологій, що забезпечують творчу самореалізацію особистості педагога у професійній діяльності» [10, с. 39].

Із цих міркувань, звернення до культурологічного підходу має стати відтворенням ситуації духовного культурного зростання особистості майбутнього вчителя, а разом із тим – збагачення самої культури народу.

Виходячи з того, що гармонійні міжособистісні відносини сповнені людськими смислами й служать людині, яка, своєю чергою, є носієм культури і під час міжособистісної взаємодії здійснює взаємообмін культурними смислами, доцільно звернути увагу на те, що їх формування має здійснюватися крізь призму духовної культури, шляхом спрямування молодих людей до набуття духовних цінностей, таких як мудрість, щастя, благо, добро, співчуття, терпимість, розуміння, самосвідомість, істина, творчість, краса, гармонія, надія, віра, любов і їх прояв у всіх можливих варіаціях у всіх сферах життєдіяльності.

Отже, культурологічний підхід до проблеми формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів сприяє усвідомленню тому, що освітній вектор має бути спрямований на виховання культури молодих людей як рівнозначних суб'єктів міжособистісних відносин, формування культуровідповідного світосприйняття, співробітництво, співпрацю, взаємодопомогу, взаєморозуміння через розвиток спектру почуттів, емоцій, уяви, особистісних рис (моральність, духовність, гуманність, краса вчинку), а також, формування навичок саморозвитку, самовдосконалення, самовиховання і самоактуалізації у напрямі Істини, Добра і Краси.

Доцільність розгляду системного підходу до вивчення освітньої парадигми детермінується тим, що зв'язки та взаємозв'язки процесів, явищ, компонентів освітнього процесу будь-якого закладу освіти об'єктивно потребують ґрунтового аналізу цілісної педагогічної системи. Побудова цілісних інтеграційних моделей у всіх зв'язках і відношеннях їх компонентів, із урахуванням системотворчих чинників й умови забезпечує функціонування педагогічної системи у статичному і динамічному варіантах.

Є. Хриков розуміє системний підхід як методологічну основу «пізнавальної та перетворювальної діяльності. Передбачає виділення системи, її структурних елементів як на рівні системи в цілому, так і на рівні кожної її підсистеми, з урахуванням бажаного кінцевого результату, досягненню якого підпорядковане функціонування системи. Це стосується соціальних систем, яким притаманна цілеспрямованість. Забезпечити цілеспрямованість системи можна тільки

завдяки перетворювальній діяльності людини» [14, с. 155].

У контексті проблеми дослідження системний підхід забезпечує єдність усіх учасників освітнього процесу педагогічних закладів вищої освіти щодо формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів; розвиток особистості у цілісному інтегративному освітньому середовищі; моделювання сприятливих умов для саморозкриття, самореалізації, самовираження особистості та налагодження гармонійних міжособистісних відносин з однокласниками, викладачами, адміністрацією, співпрацівниками тощо.

Синергетичний підхід пояснює розвиток педагогічної системи як складного цілісного утворення, що вивисується з хаосу завдяки застосуванню системного підходу та розкриває причини функціонування системи, її властивості та характеристики.

О. Вознюк зазначає, що сутність синергетичного підходу полягає у «виявленні і пізнанні синергетичних закономірностей, що керують процесами самоорганізації в різних соціоприродних системах, що передбачає врахування природної самоорганізації цих систем. Синергетичний підхід у педагогіці, який з позиції філософії можна назвати еволюційним природознавством, полягає в аналізі педагогічних явищ з позиції синергетичної методології, що дозволяє розширити теоретичний та практичний обрій аналізу педагогічних систем. Процес такого аналізу як засобу досягнення певної пізнавальної мети можна назвати методом, який включає вихідні положення синергетики та відображає характер (можливість, доцільність, обмеженість, специфіку тощо) їх використання у педагогічній сфері» [2].

Науковець наголошує на складності й багатогранності синергетичного підходу, що виявляється у низці характерних для нього принципів: незамкнутості, відкритості педагогічної системи зовнішньому середовищу; самоорганізації та цілісності педагогічної системи у педагогічній діяльності; атракторності та гомеостатичності педагогічної системи; нестійкості, біфуркаційності, флуктуаційності, динамічної ієрархичності, педагогічної системи, її відкритість до надмалої дії; ієрархічної цілісності освітньої системи; імовірнісний, надситуативний, самоактуалізаційний, самодетермінований

характер педагогічного процесу; принцип відносності інтерпретацій предмету спостереження; принцип синергізації педагогічної системи [2].

Синергетичний підхід до процесу формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів вказує на те, що освітній процес як педагогічна система не є упорядкованим, збалансованим, адже його складовою є людські ресурси. Кожна людина наділена безмежним спектром почуттів і емоцій, що можуть спричинювати різноманітні реакції особистості, дії, вчинки та поведінку. У зв'язку з цим, для міжособистісних відносин характерний нелінійний та нестабільний характер.

Значимість синергетичного підходу полягає у тому, що він сприяє розширенню уявлень про реальність педагогічної системи та сприяє розробці нової прикладної методології організації педагогічного освітнього процесу, однак він не є універсальним засобом вирішення теоретико-методологічних проблем педагогічної системи [5, с. 49].

Аксіологічний підхід в освітньому процесі педагогічного закладу вищої освіти покликаний підсилити дію раніше названих методологічних підходів завдяки реалізації ідеї про те, що абсолютною цінністю педагогічного процесу є людина як унікальна та неповторна особистість [4] і головним завданням освіти має стати становлення та розвиток особистісних якостей майбутніх фахівців, їх індивідуальності та збагачення особистісного досвіду.

Аналіз наукових праць І. Бега, Б. Гершунського, І. Зязюна, В. Кременя, В. Стрельникова, Н. Ткачової засвідчують, що аксіологічний підхід є фундаментальною основою задля формування духовної культури майбутніх учителів.

А. Литвин наголошує, що відповідно до аксіологічного підходу «людські діяння можуть бути осмислені лише у співвіднесенні з цінностями, що визначають поведінку людей. До вічних (абсолютних цінностей) відносяться добро, милосердя, віра, правда, чесність; до національних – почуття національної гідності, патріотизм, історична пам'ять, повага до державних символів; до загальнокультурних – прагнення до прекрасного, пунктуальність, порядність, інтелектуальність, самодостатність, ввічливість; до громадських – захист індивідуальних прав і свобод, прагнення до соціальної гармонії і справедливості, право

на життя, повага до закону; сімейного життя – любов, вірність, піклування про дітей і батьків, прагнення до збереження цілісності родини; особистого життя – внутрішня свобода, задоволення особистісних потреб, реалізація власних здатностей тощо» [8, с. 166].

Отже, із урахуванням аксіологічного підходу процес формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів є діалектичною інтегрованою єдністю духовних, моральних, етичних, гуманних, культурологічних, соціальних, інтелектуальних, емоційних, педагогічних цінностей.

Зауважимо, що особливу ланку системи цінностей у руслі проблеми дослідження становлять духовні цінності, які орієнтовані на визнання цінності суб'єкта міжособистісної взаємодії, людського буття та прагнення до духовного ідеалу [11].

Суть аксіологічного підходу у контексті проблеми дослідження полягає в спрямованості едукативних впливів на розкриття потенціалу майбутніх учителів шляхом задоволення особистісно-значущих й життєвонеобхідних потреб людини, розвиток молодих людей як цінність освітньої парадигми, попередження стереотипних уявлень щодо ієрархічної системи цінностей сучасного суспільства. За таких умов буде нівельовано бездуховність, аморальність, дегуманізація у думках, діях, вчинках та поведінці молоді нової генерації, а натомість, стверджуватимуться цінність іншої людини та самоцінність, трансцендентні, духовні, етичні та соціальні цінності, спрямовані на пробудження людського в людині та піднесення особистості, що підпорядковується законам Істини, Добра і Краси.

Середовищний підхід є самостійною методологією науково-педагогічного дослідження, виникнення та розвиток якого детермінований розробленням теорії виховних систем [6, с. 103]. Даний підхід систематизує різновекторність виховних впливів, трансформуючи їх у соціокультурний виховний простір й орієнтує на те, що будь-який освітній заклад – це частина загального соціокультурного середовища, тому завдання педагогічного освітнього середовища полягає у встановленні зв'язків взаємодії із середовищем, гармонізації його ролі, місця та функцій в цілому.

У контексті проблеми дослідження середовищний підхід вимагає природних і

спеціально організованих умов освітнього середовища педагогічного закладу вищої освіти, що покликане забезпечити оптимальний сприятливий вплив його чинників (фізичних, біологічних, соціальних факторів) на становлення, розвиток, виховання моральної, гуманної, духовної особистості, забезпечення гармонійної міжособистісної взаємодії його учасників, в результаті чого відбувається встановлення, підтримка та розвиток гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів.

Отже, середовище педагогічного закладу вищої освіти має стати площиною для обміну культурними смислами між учасниками гармонійних міжособистісних відносин; простором, в якому відбувається пізнання та усвідомлення неповторності, індивідуальності духовного світу суб'єкта міжособистісної взаємодії; реальною ситуацією, де майбутні учителі мають можливість діяти та вчиняти відповідно до законів Добра, Істини і Краси; ресурсом, «пошуковим полем» майбутніх фахівців у напрямі саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення.

Даний підхід орієнтується на створення певного психологічного простору, психологічну єдність суб'єктів освітнього процесу, завдяки чому монологічний та суб'єкт-об'єктний вплив трансформується у діалогічний творчий процес взаєморозкриття та взаєморовитку, самовпливу та саморозвитку.

Діяльнісний підхід вказує на діяльну природу людини та те, що діяльність є рушійною силою формування, розвитку та індивідуалізації особистості у всіх напрямках [13, с. 229]. Тому, постає необхідність дослідження діяльнісного підходу до проблеми формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів.

Уявлення про діяльність та діяльнісний підхід в рамках педагогічної науки відображено у працях Н. Бібік, В. Бондаренка, Г. Костюка, В. Кременя та інших.

Є. Бородін та І. Шпекторенко стверджують, що діяльність – це «специфічна людська активність у різних сферах, що регулюється свідомістю, компетентністю, іншими якостями, породжується потребами, інтересами, вона спрямована на пізнання та перетворення зовнішнього світу і людини. Діяльність здійснюється згідно зі схемою «суб'єкт – об'єкт», причому суб'єктом може бути особистість, група, а об'єктом – як

предмети (тоді це буде предметна діяльність), так і інші суб'єкти (тоді це буде спілкування). Іншими словами, суб'єкт – той, хто здійснює діяльність, об'єкт – те, на що вона спрямована» [16, с. 47].

Діяльнісний підхід, інтегруючи характеристики в цілі й завдання освітнього процесу, трансформує як його процесуальну, так і технологічну сторону. Відповідно, зміст освіти стає не основною метою професійної підготовки майбутніх учителів, а одним із її компонентів, засобів діяльності.

Розгляд проблеми формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів відповідно до діяльнісного підходу передбачає залучення молоді до різних видів діяльності (спільної навчальної, практичної, виховної, соціальної, самостійної тощо), що сприятимуть становленню суб'єктної позиції майбутніх фахівців в освітньому процесі, максимальній активізації індивідуально-творчого потенціалу особистості, саморозкриттю, багатосторонній комунікації, розвитку особистісних якостей, вихованню багатого духовного, морального, етичного світу молоді тощо. Саме за таких умов міжособистісні відносини майбутніх учителів початкових класів вивисуватимуться до гармонійних.

Рефлексивний підхід покликаний забезпечити погляд особистості на власні дії, вчинки, поведінку та процес міжособистісної взаємодії, учасником якої вона є, «очима іншої людини», зайняття нею «зовнішньої» позиції, як у відношенні до вже здійснених дій, вчинків, так і у відношенні до майбутніх [9], що уможливить виявлення й усвідомлення наявних причин дисбалансу у реальних міжособистісних відносинах, розробку індивідуальної стратегії щодо відновлення гармонії у відносин з іншими.

Доцільність рефлексивного підходу полягає у тому, що систематичне здійснення саморефлексії майбутніми фахівцями уможливить їх особистісне та професійне зростання; розуміння того, як молода людина сприймається суб'єктом міжособистісної взаємодії, позитивного та негативного ставлення суб'єкта взаємодії до її вчинків, дій, поведінки; активізацію власних духовних, гуманних, моральних резервів задля визначення причин виникнення непорозумінь та перебудови індивідуальної траєкторії духовного, морального, гуманного, естетичного

розвитку з метою формування гармонійних міжособистісних відносин у різних сферах життєдіяльності.

Із цих міркувань, за рефлексивним підходом освітній процес педагогічних закладів вищої освіти має бути спрямований на навмисне створення (імітування) проблемно-конфліктних ситуацій, які б забезпечували активізацію рефлексії його учасників; систематичне включення майбутніх учителів в організаційно-рольові ігри; залучення до виконання завдань спрямованих на самоаналіз, самооцінювання чи проектування власної діяльності, поведінки, вчинків, стратегій

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Особистісно-орієнтована модель виховання як науковий конструкт / І. Д. Бех // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць. – Київ, 2002. – Вип. 3. – С. 143–156.
2. Вознюк О. В. Методологічні принципи синергетичних концепцій акмеології [Електронний ресурс] / О. В. Вознюк // Акмеологія в Україні: теорія і практика : зб. наук. праць. – 2013. – № 23. – С. 43–47. – Режим доступу : <https://cutt.ly/tjRKiZC>. (Дата звернення 15.11.2020 р.)
3. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. / С. У. Гончаренко. – Київ ; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.
4. Демінська Л. О. Аксиологічний підхід у педагогічному процесі / Л. О. Демінська // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2010. – № 4. – С. 101–104.
5. Коломієць А. М. Сучасні методологічні підходи в організації вищої педагогічної освіти / А. М. Коломієць, Н. І. Лазаренко // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – 2016. – № 3 (110). – С. 47–52.
6. Кошук О. Методологічні засади дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх інженерів з механізації сільськогосподарського виробництва / О. Кошук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка : зб. наук. праць. – Тернопіль, 2017. – № 3. – С. 98–105.
7. Кремень В. Г. «Суспільство знань» у контурах сучасності / В. Г. Кремень // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Київ ; Вінниця : ТОВ «Планер», 2016. – Вип. 44. – С. 5–13.
8. Литвин А. Ф. Методологічні підходи до формування технологічної культури майбутніх учителів технологій у професійній підготовці / А. Ф. Литвин // Наукові записки Національного

спілкування. Це, своєю чергою, сприятиме виробленню комплексних рефлексивних умінь та встановленню, підтримці та розвитку гармонійних міжособистісних відносин.

Висновки. Отже, аналіз наукової літератури засвідчує, що лише за комплексного розгляду та симбіотичного використання таких методологічних підходів як, цивілізаційно-антропологічний, культурологічний, системний, синергетичний, аксіологічний, середовищний, діяльнісний, рефлексивний стає можливим цілісне уявлення про процес формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів.

педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія : Педагогічні науки. – 2018. – Вип. 139. – С. 162–172.

9. Мудра О. Проблема формування рефлексивних умінь у дидактичній підготовці майбутніх учителів / О. Мудра, О. Березюк // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном : зб. наук. праць. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 113–116.

10. Олійник О. В. Культурологічний підхід як наукова основа розвитку теорії та практики педагогічної освіти / О. В. Олійник // Наукові праці. Педагогічні науки. – 2006. – Т. 50, Вип. 37. – С. 39–42.

11. Роганова М. В. Теорія і практика виховання духовної культури студентів вищих навчальних закладів засобами культурологічних дисциплін : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Марина Вікторівна Роганова ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2011. – 469 с.

12. Сердюк І. А. Інтерпретація поняття методологічний підхід у сучасній правничій науці / І. А. Сердюк // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2018. – № 4 (97). – С. 52–58.

13. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання : твори : в 6 т. / К. Д. Ушинський. – Київ : Рад. шк., 1952. – Т. 4. – 376 с.

14. Хриков Є. М. Методологія педагогічного дослідження : монографія / Є. М. Хриков. – Харків : ФОРМ Панов А. М., 2018. – 284 с.

15. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнаренко. – 5-те вид., стереотип. – Київ : Знання, 2006. – 307 с.

16. Шпекторенко І. В. Структура та методологія управлінської діяльності / І. В. Шпекторенко, Є. І. Бородін // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2018. – Вип. 3. – С. 46–52.

References

1. Bekh, ID 2002, 'Osobystisno-orientovana model vykhovannia yak naukovyi konstrukt'

[Personality-oriented model of education as a scientific construct], *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly*, iss. 3, pp. 143-156.

2. Vozniuk, OV 2013, 'Metodolohichni pryntsyipy synerhetychnykh kontseptsii akmeolohii' [Methodological principles of synergetic concepts of acmeology], *Akmeolohiia v Ukraini: teoriia i praktyk*, no. 23, pp. 43-47, viewed 15 November 2020, <<https://cutt.ly/tjRKiZC>>.

3. Honcharenko, SU 2008, *Pedahohichni doslidzhennia : metodolohichni porady molodym naukovtsiam* [Pedagogical research: methodological advice for young scientists], Kyiv, Vinnytsia.

4. Deminska, LO 2010, 'Aksiolohichni pidkhid u pedahohichnomu protsesi' [Axiological approach in the pedagogical process], *Slobozhanskyi nauково-sportyvnyi visnyk*, no. 4, pp. 101-104.

5. Kolomiets, AM & Lazarenko, NI 2016, 'Suchasni metodolohichni pidkhody v orhanizatsii vyshchoi pedahohichnoi osvity' [Modern methodological approaches in the organization of higher pedagogical education], *Naukovyi visnyk Pivdenoukraiynskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni KD Ushynskoho*, no. 3 (110), pp. 47-52.

6. Koshuk, O 2017, 'Metodolohichni zasady doslidzhennia problemy formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnykh inzheneriv z mekhanizatsii silskohospodarskoho vyrobnytstva' [Methodological bases of research of a problem of formation of professional competence of future engineers on mechanization of agricultural production], *Naukovyi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka, Seriya Pedahohika*, no. 3, pp. 98-105.

7. Kremen, VH 2016, 'Suspilstvo znan u konturakh suchasnosti' [Knowledge society in the contours of modernity], *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, Planer, Kyiv, Vinnytsia, iss. 44, pp.5-13.

8. Lytvyn, AF 2018, 'Metodolohichni pidkhody do formuvannia tekhnolohichnoi kultury maibutnykh uchyteliv tekhnolohii u profesiinii pidhotovtsi' [Methodological approaches to forming technological culture of future teachers of technologies in professional preparation], *Naukovyi zapysky*

Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni MP Drahomanova, Seriya Pedahohichni nauky, iss. CXXXIX (139), pp. 162-172.

9. Mudra, O & Bereziuk, O 2014, 'Problema formuvannia refleksyvnykh umin u dydaktychnii pidhotovtsi maibutnykh uchyteliv' [The problem of formation of reflective skills in didactic training of future teachers], *Modernizatsiia vyshchoi osvity v Ukraini ta za kordonom*, Vydavnytstvo Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka, Zhytomyr, pp. 113-116.

10. Oliinyk, OV 2006, 'Kulturolohichni pidkhid yak naukova osnova rozvytku teorii ta praktyky pedahohichnoi osvity' [Culturological approach as a scientific basis for the development of theory and practice of pedagogical education], *Naukovyi pratsi. Pedahohichni nauky*, vol. 50, iss. 37, pp. 39-42.

11. Rohanova, MV 2011, 'Teoriia i praktyka vykhovannia dukhovnoi kultury studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv zasobamy kulturolohichnykh dystsyplin' [Theory and practice of education of spiritual culture of students of higher educational institutions by means of culturological disciplines], Doc.ped.n. thesis, Skhidnoukraiynskyi natsionalnyi universytet imeni Volodymyra Dalia, Luhansk.

12. Serdiuk, IA 2018, 'Interpretatsiia poniattia metodolohichnyi pidkhid u suchasni pravnychii nauki' [Interpretation of the notion of a methodological approach in modern legal science], *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnykh sprav*, no. 4 (97), pp. 52-58.

13. Ushynskyi, KD 1952, *Liudyna yak predmet vykhovannia* [Man as a subject of education], vol. 4, Radianska shkola, Kyiv.

14. Khrykov, YeM, *Metodolohiia pedahohichnoho doslidzhennia* [Methodology of pedagogical research], FOP Panov AM, Kharkiv.

15. Sheiko, VM & Kushnarenko, NM 2006, *Orhanizatsiia ta metodyky nauково-doslidnytskoi diialnosti* [Organization and methods of research], Znannia, Kyiv.

16. Shpektorenko, IV & Borodin, YeI 2018, 'Struktura ta metodolohiia upravlinskoi diialnosti' [Structure and methodology of management], *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, iss. 3, pp. 46-52.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2020 р.